

КОНТРОВЕРЗЕ АКАДЕМСКОГ КАПИТАЛИЗМА

О феномену квантофреније и њеним практичним импликацијама у друштвеним и хуманистичким наукама, зборник, ур. Михаел Антоловић, Срђан Шљукић, Матица српска, Нови Сад 2024

Седамдесетих година прошлог века Умберто Еко утемељује појам какопедије, тај „негативни резиме знања или резиме негативних знања”,¹ који у духу извитоперене аналогije с енциклопедијом подразумева обухватност антизнања, чиме се хармоничном систему образовања супротставља наопака и перверзна „образованост”. У какопедијском маниру, комично до апсурдности, Еко пише и о Факултету компаративне ирелевантности, његовим одсечима и предметима (на Одсеку за оксиморонику изучава се фонетика немог филма, Брајева иконографија, револуционарне институције, византијско спартанство, историја нових традиција; на Одсеку за немогуће богатство етрурског језика у средњем веку, историја антарктичке пољопривреде или историја Сједињених Америчких Држава у хеленистичкој епохи, а на Одсеку за византологију семафорика троструке и четвороструке раскрснице, географија Ватикана итд.). Карикатуралности програма студија доприноси и начин полагања испита: не само да студенти добијају диплому ако положи осамнаест испита из предмета који међусобно нису повезани, него се за испит тражи библиографија од шездесет наслова по предмету, сви са именом кандидата, при чему „није потребно да наслови одговарају расправи нити да она одговара наслову”.² Еков далековиди пројекат (анти)образовања обистињење доживљава данас, на шта упозорава и зборник радова „О феномену квантофреније и њеним практичним импликацијама у друштвеним и хуманистичким наукама”, настао као резултат истоименог Округлог стола одржаног 30. новембра 2023. године у Матици српској. Приређивачи у предговору напомињу да је сцијентометрија, иако уведена у САД како би се што објективније спровела евалуација научних резултата, у српском академском животу примењена тако да се вулгаризовала кроз „формализован и високо бирократизован поступак вредновања научног рада”, и то на основу броја радова на некој од цитатних листа „које саставља приватна корпорација са седиштем у једној од земаља Запада”. О овом питању, као и о хиперпродукцији, аутоплагирању, запостављању суштине научног деловања и свођења научника на робу, надаље акрибичније промишљају текстови учесника округлог стола.

Рад „Квантофренија као политички пројекат” Милоша Шумоње уводи читаоца у значење појма квантофреније. Као наука о науци, облик

¹ Умберто Еко, *Како сам љутовао с лососом*, превела с италијанског Мирјана Ђукић Влаховић, Народна књига – Алфа, Београд 1998, 104.

² Исто, 114.

организоване производње бројева и квантификације учинка ради управљања друштвом, она обухвата редуковање научне политике на статистику доприносећи, у неолибералном поретку који тежи да друштво преобликује по узору на тржиште, легитимацији и симулацији тржишног такмичења и у науци. Прецизирајући и појам сцијентометрије (производња и употреба квантитативних података о научницима и научним радовима у сврху објективног мерења њихове научне вредности), текст истиче САД као колевку и центар сцијентометрије, Питирима Сорокина као првог који употребљава термин квантофреније, заснивање неоправданих научних хијерархија јер су научници претворени у предузетнике властитих академских каријера, чињеницу да је корупција у науци постала објективна и нормализована, али и радове српских антрополога Ивана Ковачевића и Милоша Миленковића, који обликују аргументе против примене сцијентометријских критеријума у вредновању друштвено-хуманистичких наука. Уверен да је увођење сцијентометрије у правилнике српских универзитета политичка а не научна одлука, аутор наставља трагом Ковачевићеве и Миленковићеве критике сцијентометрије, те указује на друштвени ауторитет бројева као вида интервенције државе и њеног порива ка дисциплиновању, на везу политике и бројева (о којој казује етимологија немачке речи Statistik – Staat или држава), на методолошку дегенерацију друштвено-хуманистичких наука у статистици, контроверзност помисли да су цитати индикатори научне вредности цитираног рада, на кризу репликабилности (немогућност великог броја статистичких експеримената да се понове тако да под истим условима дају исти резултат) и, уопште, на владавину „академског капитализма”.

Критичку анализу квантофреније и комодификације и корупције науке предузима Михаел Антоловић у тексту „Чудновати случај професора Лоренца – квантофренија као израз комодификације научног поља”. Пример најплоднијег шпанског научника Хозеа Мануела Лоренца, који је током 2022. године објавио 176 научних чланака, по правилу у коауторству са колегама широм света које већином и не познаје, полазиште је за проблематизацију процеса оснивања цитатних индекса и цитометрије (успостављања нумеричке везе између аутора и цитираности његових радова од стране других чланова научне заједнице, а захваљујући импакт фактору, Хиршовом индексу и алтметриксу), уз осврт на сврху цитирања некада и сада, као и на његове недостатке. Они се огледају у фаворизовању чланака објављених у часопису у односу на монографије и прилоге у зборницима, у интензивном цитирању прегледних радова спрам оних који су посвећени ужим проблемима, постојању негативног цитирања, чиме и мањкав рад добија знатну цитатну фреквентност, наглашеном цитирању радова ауторитета из дате области, док други такође квалитетни радови не бивају цитирани, рециклирању, коауторској производњи радова, успостављању цитатних картела за вештачко

повећање броја цитата итд. Ови фактори, али и снажан притисак за објављивање у високоранжираним часописима или наметање енглеског језика као јединог језика научне комуникације (чиме се прави разлика између научника који делују у центру глобалне научне заједнице и оних који, стварајући на њеним ободима, у видокруг центра доспевају само ако се одреде за теме и методе које центар сматра легитимним), доприносе, како Антоловић наводи, „хиперпродукцији научног бофла” и формирању новог типа научника – *homo applicandus*-а, који каријеру гради на неоригиналности и површности, који је „доживотно ангажован на пројектима ограниченог трајања и који се налази у положају академског прекаријата”. Тиме се угрожава епистемолошка аутономија науке, њена друштвена функција и критичка опредељеност.

У тексту „Генеа и критика владавине помоћу бројева” Владимир Гвозден најпре сагледава историју статистике као нове врсте „објективног знања”, потом показује да статистичка еуфорија из XIX века подсећа на савремено одушевљење Великим подацима (Big Data), објашњавајући и религијску димензију актуелне владавине помоћу бројева, да би, најзад, на примеру прозе Јуза Алешковског истакао конвергенцију „између дигиталног тоталитаризма и комунистичких тоталитаризама који су били опседнути научношћу, пребројавањем и планирањем”. Рад указује на спрегу статистике и државе, на оспоравања улоге статистике, али и на чињеницу да економија, уз помоћ статистике, себе дефинише као тоталну науку кадру да са тржишног становишта истражује аспекте људског живота укључујући породичну сферу, политику, интелектуалне тежње (тржиште идеја), верски живот и савремене универзитете. Управо утицај квантофреније на универзитетску наставу и науку Гвозден анализира у три кључна аспекта: рангирање, евалуацију и библиометрију, уз ефектан и за хуманистичке науке важан закључак да „не можемо сазнати себе само кроз податке и бројеве, јер се смисао темељи на нарацији, а подаци нису наративни већ адитивни”.

О консеквенцама неоспорне примене сцијентометрије у друштвено-хуманистичким наукама, међу којима су најупадљивије маргинализација поменутог корпуса наука будући да њихова истраживања, иако јесу национално значајни пројекти (нпр. лексикографија или објављивање националних научних монографија), не доносе велики комерцијални успех – промишља Урош В. Шуваковић у тексту „Научни колонијализам и комерцијализација науке као последица сцијентометријског приступа у друштвено-хуманистичким наукама”. Осим што указује на неоколонијалну научну политику у српском друштву успостављену након 5. октобра 2000. године, рад обухвата и значајне идеје: да се мера научног утицаја мора посматрати трансмисионо, а не комуникационо, да је терминологија у друштвено-хуманистичким наукама показатељ поимања појмова (њихово некритичко преузимање из стране литературе), те

да се истраживачи, под утицајем светски актуелних тема, баве социолошки ефемерним питањима. Стога аутор пледира за редефинисање српске научне политике у правцу посвећивања веће пажње друштвено-хуманистичким наукама (рецимо подржати научне синтезе из ових области или периодiku која чува национални идентитет уважавајући и развој српске науке).

Текст „О 'изврности' и излишности у добу интуитивних алгоритама у контексту вредновања научних резултата у друштвено-хуманистичким наукама" Гордане Ђерић тематизује вредновање резултата у друштвено-хуманистичким наукама путем концепта изврности заснованог на квантитативном исказивању постигнућа и награђивању 10% најбољих истраживача, како је предвиђено Стратегијом научног и технолошког развоја Републике Србије. Оспоравајући овај концепт јер поспешује хиперпродукцију, технику стварања „корисних веза" уместо темељности и научне самосвојности, те истраживачку незаинтересованост за дугорочно изучавање интересних области, ауторка скреће пажњу на мекдоналдизацију професије, стандардизовање тржишне размене у академском животу, што је и логична последица примене овог концепта, изворно потеклог из корпоративног домена у којем је пројектован да подстакне боље пословање.

Први део текста „Сцијентометрија као недостатан начин евалуације квалитета научних радова у контексту Болоњске реформе образовања у Србији" Вање Глишина и Љубише Деспотовића истражује разумевање облика квантификације науке и образовања, док други део анализира поменуту реформу образовања у Србији указујући на недовољну бригу о практичној мудрости, критичком и дубинском читању и поимању, као на једну од главних мањкавости савременог образовања. Аутори указују на облике квантификације науке (библиометрија, сцијентометрија или наукометрија, вебометрија, сајберметрија и инфометрија) запажајући негативне промене у високом образовању у Србији након 2000. године услед демократске транзиције, уплива страног капитала у образовање и експанзије приватних факултета, али и глобализације. У домену политичких наука, аутори примећују да је скоро немогуће објавити прилоге у међународним часописима с високим степеном утицајности због идеолошки унапред дефинисаних поставки.

Ана Кузмановић Јовановић у раду „Педагогија љубави и етика бриге: отпор неолибералном и неофеудалном универзитету" указује на штетне реперкусије увођења неолибералних политика у високо образовање, те истиче да универзитет, уколико жели да сачува своју хуманистичку и еманципаторску улогу у друштву, не сме бити подвргнут законима и етици тржишта. Стога ауторка предлаже теоријски оквир критичке педагогије и феминистички концепт бриге и љубави (схваћене као неотуђиво право сваког људског бића на слободан и смислен живот) као основу

за стварање специфичне етике сарадње и солидарности. Ослањајући се на увиде Питирима Сорокина, који критикује претерану примену статистике у истраживањима друштвених наука, Срђан Шљукић пак у тексту „Питирим Сорокин по други пут међу социолозима” нуди социолошко, контекстуално објашњење савременог вида квантофреније на примеру социологије села и пољопривреде, при чему централно место завређују појмови друштвене структуре, комерцијализације, идеологизације и контроле.

Феномен да научно све безначајније теме прати све сложенија статистичка анализа, непрозирна сцијентистичка терминологија, обиље онлајн анкета и насумичног скупљања података гугл упитником (а не теренски рад у социологији), као и идеолошко тумачење статистичких података у фокусу је пажње текста „Квантофренија и српска социологија” Слободана Антонића. Илуструјући ову појаву опскурности у науци анализом таквог рада објављеног у часопису *Социологија*, аутор констатује „низак ниво осетљивости наше научне јавности на ту врсту *сцијентистиичкој швинглераја*”.

Иван Јерковић пак у тексту „Мерење мождане субјективности – немогућа мисија за психологију” бележи да, иако квантификција јесте константа у савременој психологији, психологија је еволуирала захваљујући напретку у области генетике, неуробиологије, психофармакологије, генетичког инжењеринга и симулације великог праска у ЦЕРН-у, па се и саморазумевање психологије променило: „од доживљаја и понашања померили смо се ка истраживању мозга као средишта психичког живота”. Осим што отвара питање места психологије међу наукама, њене онтологије, као и мерења и криза у њеном домену, рад истиче да се у истраживању мозга препознавао начин да психологија као наука напусти субјективност као ометајући фактор у корист објективности природних наука.

Рад Саше Радојчића „Квантификовање уметничког рада” темељи се на критици настојања да се резултати у области уметности подвргну поступцима квантификовања по узору на истоветне поступке присутне у научном раду. Уверен да се вредност уметности не може исказати бројчаним параметрима и скалирањем, аутор указује на мањкавости тог поступка међу којима се истиче репрезентативност галерије у којој је неко дело изложено или изведено, а не његова каквоћа (ствараоцима зидног сликарства нарочито је тешко да задовоље овај захтев јер се њихова дела не излажу у галеријама).

О квантофренији и њеним реперкусијама у хуманистичким и друштвеним наукама зборник сведочи систематично, детаљно, тежећи да покрене дијалог у српској научној заједници о растућој фетишизацији бројчаног исказивања научних постигнућа. Критички профилисане увиде прати смисао аутора за дијахронијско сагледавање теме, елаборирање спреге између квантофреније и неолибералног поретка, односно тржишта,

указивање на недостатности њене примене у друштвеним и хуманистичким наукама, као и предлози евентуалних стратегија помоћу којих се превладава опседнутост бројевима у науци. Тиме се апелује на значај стварања на српском језику, писања капиталних научних монографија од идентитетске важности (а не само радова партикуларног опсега ради стицања бодова), на критеријум садржајне релевантности и темељитости истраживања, на научну часност и, уопште, важност одржања интерпретативног суверенитета српског друштва.

Др Виолеџа Р. МИТРОВИЋ
Библиотека Матице српске
Нови Сад
viomitrovic@gmail.com

ВЕРОВАТИ И УВЕРИТИ СЕ

Младен Милосављевић, *Најпраија*, Бедем издаваштво, Београд 2024

Галерији живописних бића којима је населио своја прозна дела Младен Милосављевић додао је и напрату, „језивог демона освете”, чију је јединствену природу представио не само кроз различите фокализаторе већ и служећи се мултипликованим приступима једном феномену, који у најширем смислу можемо посматрати као „неостварене жеље због којих смо некада толико патили” (10). Десета по реду књига којом брачни пар Милосављевић представља своја вишегодишња прегнућа на књижевном и издавачком плану у великој је мери ослоњена на своје претходнице. Наиме, двоструки (или двострани) роман *Најпраија* део је мултиверзума у оквиру ког Младен Милосављевић читалачку публику упознаје са митским бићима српских предања, плетући могуће а посве невероватне приче око неколико чињеница до сада познатих етнологији. Осим тога, први део *Најпраије* заправо је новелизација ауторовог истоименог филма-првенца, који је пре нешто више од десет година добио два Коскара (за најбољу причу и награду публике). Потентност поступка преношења приче из филмског у писани медиј најпре је показала Сања Савић Милосављевић, када је свој докторски пројекат преточила у књигу за децу *Прича о Мики мраву* (2023).

Романом *Језава* (2020) Младен Милосављевић својим је читаоцима представио широку лепезу народних веровања, обичаја и предања, слажући их у чврсту литерарну зиданицу о комплексном, инспиративном, недовољно познатом – и нарочито не довољно у књижевне сврхе употребљеном српском фолклорном наслеђу. Напрата је већ у њему нашла своје место, међутим, оно што ауторова дела најубедљивије повезује